

แนวคิดและทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียง : แนวทางการพัฒนาของกระทรวงมหาดไทย

นายบัญญัติ จันทน์เสนะ
รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

“...ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้จะไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็จะสามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลาไม่ใช่ง่าย ๆ โดยมากคนก็ใจร้อนเพราะเลือดร้อน แต่ถ้าทำตั้งแต่เดี๋ยวนี้ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้ ...”

พระราชดำรัสพระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540

บทนำ

ท่ามกลางวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบมาตั้งแต่ปลายปี 2539 พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่พลกนิกรชาวไทยเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ดังกล่าวข้างต้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันล้นเกล้า ล้นกระหม่อมที่ทรงชี้แนวทางการดำเนินชีวิตของประชาชนอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์เพื่อให้ทุกคนและสังคมอยู่รอดปลอดภัยอย่างยั่งยืนตลอดไป

ดังนั้น เพื่อเป็นการถ่ายทอดหลักการพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบพอเพียง บทความนี้จะได้นำเสนอประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีด้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางทฤษฎีใหม่ซึ่งมีความหมายหรือนัยต่อการพัฒนาในหลายมิติที่เชื่อมโยงกันทั้งในด้านการพัฒนาคนและชุมชนกับการพัฒนาศักยภาพของคนที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของสังคมที่จะนำพาชุมชนและประเทศชาติโดยส่วนร่วมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองซึ่งเป็นแนวทางที่สำคัญของประเทศในการฝ่าวิกฤติด้านเศรษฐกิจไปสู่สังคมที่ดีขึ้น นอกจากนี้จะได้นำเสนอบทบาทของภาครัฐ โดยเฉพาะบทบาทของกระทรวงมหาดไทยในการกำหนดแนวทางการดำเนินการด้านเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับหลักการและแนวคิดดังกล่าวให้มีผลการดำเนินงานไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ทั่วประเทศ

ปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียงและทฤษฎีใหม่

1. ความเป็นมาและแนวความคิด

1.1 การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบสวนรอบบ้านหรือแบบไถนาสวนผสมเป็นวิถีเกษตรกรรมที่เกษตรกรในพื้นที่ที่เหมาะสม แก่การเพาะปลูกรู้จักทำกันมานานับเป็นร้อยปี เช่น พื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำ เขตที่มีฝนชุกหรือรอบ ๆ ที่อยู่อาศัย การวิจัยและการพัฒนาเรื่องนี้มีมากกว่า 30 ปี โดยมีพื้นที่ทำการเกษตร 2 ลักษณะ คือ

(1) **พื้นที่เกษตรที่อาศัยน้ำฝน** ขณะนี้ยังมีพื้นที่กว่าร้อยละ 78 ส่วนใหญ่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการปลูกพืชได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้นและเสี่ยงกับความเสียหาย อันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้า อากาศอยู่เสมอ อาจจะมีการขุดบ่อหรือสระเก็บกักน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอน ระบบปลูกพืชก็ไม่มีการถักเถินตายตัว ส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว

(2) **พื้นที่เกษตรที่มีการชลประทาน** ขณะนี้มีพื้นที่ประมาณ ร้อยละ 22 หากมีน้ำเพียงพอสำหรับปลูกพืชในฤดูแล้ง เกษตรกรจะทำการประณีต เช่น ใช้น้ำปัจจัยการผลิตสูง บางแห่งระบบการส่งน้ำมีการสูญเสียมากกว่า 40 % ผู้ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำหรือคลองส่งน้ำเท่านั้นที่มีโอกาสได้รับน้ำและบางทีก็ไม่ทำการเพาะปลูก

1.2 เพื่อ แก้ไขปัญหาการใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดความทุกข์ยากของราษฎร เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2532 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเริ่มกิจกรรมมูลนิธิชัยพัฒนาและพระราชดำริ "การพัฒนาแบบใหม่" โดยได้มีพระราชกระแสให้มูลนิธิชัยพัฒนา จัดซื้อที่ดินริมคลอง ตำบลห้วยบง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี จำนวน 16 ไร่ 2 งาน 23 ตารางวา บริเวณริมถนนพหลโยธิน กม. 116-117 เพื่อจัดตั้งศูนย์บริการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อเป็นต้นแบบสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตร โดยแบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนแรก 30 % เป็นพื้นที่สำหรับขุดสระน้ำ ส่วนที่สอง ร้อยละ 30 เป็นพื้นที่สำหรับปลูกข้าว ส่วนที่สาม 30 % เป็นพื้นที่สำหรับปลูกพืชไร่ ไม้ผลและไม้ยืนต้น และส่วนที่สี่ 10% จัดเป็นที่อยู่อาศัยถนนและคันดินหรือคูคลอง

1.3 ต่อมาได้พระราชทานแนวเกษตรกรรมว่า "ทฤษฎีใหม่" ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้ทรงคิดและคำนวณตามหลักวิชาถึงวิธีการบริหารทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยกำหนดสิ่งที่จะขุดหรือขวนาคควรถูกปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นแก่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นประจำ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นหนี้สินและยากจน โดยรูปแบบของ "ทฤษฎีใหม่" เป็นการผสมผสานองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบด้วยกันคือ การสร้างความสะดวกและความเข้าใจในธรรมชาติและความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ ในระบบนิเวศน์กายภาพและชีวภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การตระหนักว่าคนต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและรู้จักรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาวะสมดุล และความพอเพียง พออยู่พอกินในระดับครอบครัวในขั้นที่หนึ่ง ความพอเพียงระดับชุมชนตามทฤษฎีขั้นที่สอง และความพอเพียงในระดับประเทศที่มีความเกื้อกูลกันในระดับสาม

2. พระราชดำรัส "เศรษฐกิจพอเพียง"

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีลักษณะเด่นประการหนึ่งคือ การมุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานนั้น

ตกถึงมือของประชาชนระดับล่างโดยตรงเป็นสำคัญ เพื่อบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้าของประชาชนเหล่านั้นให้สามารถ "พออยู่ พอกิน" ขณะเดียวกันก็ปูพื้นฐานไว้สำหรับ "อยู่ดี กินดี" ในอนาคตต่อไป ซึ่งเรื่องนี้ทรงมีพระราชดำรัสไว้มาแล้ว และเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีกระแสพระราชดำรัสในเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่ง เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ที่พระราชทานต่อคณะรัฐมนตรี และคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ มีใจความที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงดังนี้

"... มาใหม่ ๆ นี้ โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โรงงานก็เกิดขึ้นมาก จนกระทั่งคนเขานึกว่าประเทศไทยเป็นเสือตัวเล็ก ๆ และเป็นเสือตัวโตขึ้น เราไปเท่อ่ว่าจะเป็นเสือ

"... การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า คู่มีของตัวเองได้ให้มีพอกเพียงพอ ... ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอดผ้าใฝ่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว ... แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก..."

"... ชุดถึงเรื่องทฤษฎีใหม่ ก็ต้องมีผู้ที่สนับสนุน เพราะชาวบ้านโดยเฉพาะเกษตรกรเขาอาจไม่มีทุนพอสำหรับเริ่มโครงการ แต่ถ้าสนับสนุนแล้ว เขาก็นสนับสนุนด้วย ทางราชการก็สนับสนุนด้วย เป็นเงินที่สนับสนุนและเป็นเงินที่ทำงาน เงินที่ทำงานหมายความว่า มีผลขึ้นมา มีผลขึ้นมาต่อเกษตรกรและ มีผลต่อประเทศชาติในส่วนรวม เศรษฐกิจของประเทศชาติก็ไม่ผิดเคือง และอย่างนี้ก็ทำได้เร็วพอใช้..."

3. พระราชดำริ "ทฤษฎีใหม่"

แรงบันดาลใจพระราชหฤทัยในเรื่อง "ทฤษฎีใหม่" เกิดจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทางเยี่ยมราษฎรในภาคอีสาน บริเวณ

พื้นที่บ้านกุดดอแก่น ตำบลกุดสีน้ดุมใหญ่ อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ซึ่งทรงรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากปัญหาข้อเท็จจริงแล้ว ทรงวิเคราะห์เป็นแนวความคิดทฤษฎีว่า

“... วิธีการแก้ไขก็คือต้องเก็บน้ำฝนที่ตกลงมา ก็เกิดความคิดว่าอยากทดลองสูดัก 10 ไร่ ในที่อย่างนั้น 3 ไร่จะเป็นบ่อน้ำ ถ้าจะต้องบุด้วยพลาสติกก็บุด้วยพลาสติก ทดลองสูดักแล้วอีก 6 ไร่ทำเป็นที่นา ส่วนไร่ที่เหลือก็เป็นบริการ หมายถึง ทางเดินหรือกระดือบ หรืออะไรก็แล้วแต่ หมายความว่าน้ำ 30 % ที่ทำนา 60 % ก็เชื่อว่าถ้าเก็บน้ำไว้ได้จากเดิมที่เก็บเกี่ยวข้าว ได้ไร่ละประมาณ 1 - 2 ตัง ถ้ามีน้ำเล็กน้อยอย่างนั้นก็ควรจะเก็บเกี่ยวข้าวได้ไร่ละประมาณ 10 - 20 ตัง หรือมากกว่า ...”

ในเวลาต่อมาได้พระราชทานพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” เกี่ยวกับการจัดการที่ดิน และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรขึ้น ณ วิทยาลัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี และมีแนวทางตามกระแสพระราชดำรัสได้แบ่ง “ทฤษฎีใหม่” ออกเป็น 3 ขั้นตอน (รายละเอียดตามแผนภาพที่ 1)

ทฤษฎีใหม่ : ตัวแบบของกระบวนการทัศน์ และการจัดการชุมชนแบบยั่งยืน

1 กระบวนการทัศน์การพัฒนา เมื่อพิจารณาทฤษฎีใหม่ในแง่มุมมองของวิธิตัดและคำนิยม คุณค่าที่เกี่ยวกับการพัฒนาแล้ว กระบวนการทัศน์การพัฒนาตามแนวทางทฤษฎีใหม่มีสาระสำคัญที่แฝงไปด้วยการบริหารการพัฒนาที่เชื่อมโยงกันหลายมิติ (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2542) ประกอบด้วย

- **ความหลากหลายในวิถีการแก้ปัญหา** ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรและของประเทศมีความสลับซับซ้อนมาก ไม่มีสูตรสำเร็จเพียงสูตรเดียวในการแก้ไขปัญหา หากต้องการความหลากหลายของวิธิต่างแก้ปัญหา ซึ่งควรจะแสวงหาวิถีทางที่ดีที่สุดที่จะแก้ปัญหาของคนแต่ละกลุ่มแต่ละพื้นที่ (area approach)
- **การใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา** โดยอาศัยความร่วมมือหรือความเข้มแข็งของ

ครอบครัว ชุมชน ที่ทำการพัฒนา ว่ามีความตั้งใจ มีแรงจูงใจที่จะช่วยตนเองทำการพัฒนาด้วยตนเอง ที่จะพึ่งตนเองเสียก่อน

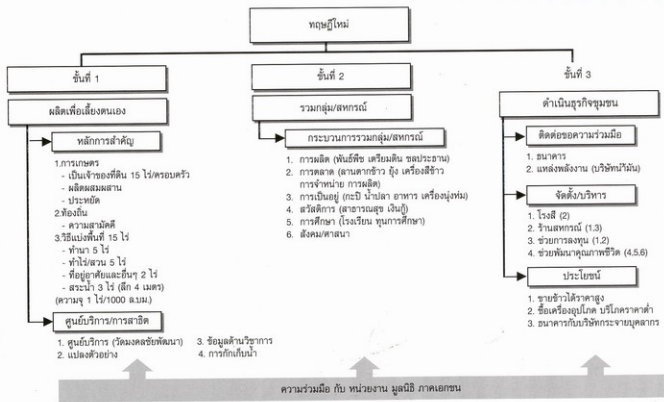
- **การพัฒนาที่ยั่งยืนคือการพึ่งตนเอง** ทฤษฎีใหม่เริ่มต้นจากการให้เกษตรกรรายย่อยทั้งหลายปรับจิตใจ มีความตั้งใจและเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน ตามแนวทางการพัฒนาทั้ง 3 ขั้นตอน

- **การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่อผลการพัฒนา** ครอบครัว เกษตรกร และชุมชนเกษตรกร ที่มีความเป็นอยู่อย่างพออยู่พอกินตามแนวทางทฤษฎีใหม่ จะรู้สึกเป็นเจ้าของการพัฒนา เห็นประโยชน์ และได้รับประโยชน์จากการพัฒนา แสดงออกด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ทั้งในระดับครอบครัว และชุมชน **ทรัพยากรในโลกมีพอให้แบ่งปันกัน** โดยใน แต่ละ ขั้นตอน ของ ทฤษฎีใหม่ สะท้อนให้เห็นวิธิตัดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคนและชุมชนที่พอจะแบ่งปันกันด้วยจิตใจที่พอจะแบ่งปันกันได้ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เหมาะสมมาจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัด

- **การบูรณาการจิตนิยมกับวัตถุนิยม** โดยมุ่งหมายให้ครอบครัว ชุมชน และประเทศมีความมั่นคงและยั่งยืน ในขณะที่เดียวกันคนก็มีการดำเนินชีวิตที่มีสำนึก มีจิตมุ่งให้ความสำคัญกับความพอเพียง ความเอื้ออาทร มีเมตตาต่อกันและความร่วมมือกัน
- **การเป็นกัลยาณมิตรต่อกันระหว่างภาคเมืองกับชนบท** ทฤษฎีใหม่โดยเฉพาะในขั้นที่สามได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและจำเป็นที่ภาคเกษตรหรือชนบท หรือภาคธุรกิจในเมือง จะต้องพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลอยู่ร่วมกัน ภายใต้ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน
- **การสร้างความสัมพันธ์ในบทบาทของทุกฝ่าย** ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และธุรกิจในการสนับสนุนเกื้อกูลกันในการนำพาสังคมไปสู่พัฒนาที่ยั่งยืน

2 การจัดการเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางการ

แผนภาพที่ 1 : ทฤษฎีใหม่กับความเชื่อมโยงของกิจกรรมในขั้นตอนต่างๆ

ที่มา : ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 6 เดือนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

พัฒนาที่เชื่อมโยงกับทุกส่วนของสังคมที่จำเป็นกับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรและสังคม โดยส่วนรวมใน 5 ระดับด้วยกัน คือ **ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐ ชุมชน ครอบครัว และปัจเจกชน**

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง : มุมมองของนักวิชาการ

1. แนวความคิด "เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจชุมชน" โดย น.พ. ประเวศ วชิ (2541) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม ว่า **เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเดียวกันและไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น** แต่เป็นเรื่องสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา จิตใจ ศีลธรรม และสุขภาพ พร้อมกันไปในตัว ฉะนั้นทุกฝ่ายไม่ว่าสังกัดองค์กรใดควรจะเข้ามาร่วมมือกันส่งเสริมเศรษฐกิจพื้นฐาน โดยส่งเสริมให้เกิดประชาคมที่ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง หรือเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุน 10 ประการ คือ นโยบายและกระแสสังคม สำนวณผังชุมชนและเครือข่ายในแต่ละจังหวัด ส่งเสริมการขยายตัวเครือข่ายชุมชน สร้างศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ เชื่อมต่อการค้าขายสื่อเพื่อสังคม ปรับวิธีงบประมาณ ออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน การฝึกฝนอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน และการวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและการประเมินผล

2. เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง โดย ดร.สังคิต พิริยะรังสรรค์ (ในกรมการปกครอง 2541) ได้กระตุ้นให้เห็นถึงแนวความคิดในการหาทางออกให้กับสังคมไทย 2 กระแสด้วยกันคือ กระแสทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แบบโลกาภิวัตน์ และกระแสทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง ซึ่งทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองเน้นให้เกษตรกรที่ดำรงการผลิตและดำรงชีพตามแนวทางนี้จะไม่เพียงแต่ "พออยู่พอกิน" ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น แต่จะ "อยู่ดี มีสุข" ในระยะต่อไปได้ด้วย โดยที่กระแสนี้ที่สำคัญคือ พระราชดำริของในหลวงเรื่อง "เศรษฐกิจพอเพียง" และ

เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง" ของบรรดาปราชญ์ชาวบ้าน นักพัฒนาองค์กรเอกชน และนักวิชาการ

3. แนวความคิด "เศรษฐกิจแบบพอเพียงพึ่งตนเอง" ของนายโสภณ สุภาพงษ์ กล่าวไว้ว่า การแก้ไขปัญหาสังคมความมุ่งที่ชนบทโดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงพึ่งตนเองอย่างจริงจังจากรัฐบาล และส่งเสริมให้สิ่งท้องถิ่นชุมชน กลุ่มเลี้ยงชีพต่าง ๆ ที่เลี้ยงชีพพึ่งตนเองอยู่แล้วให้สามารถขยายตัวรองรับคนว่างงานที่กลับจากเมือง ช่วยจัดอุปสรรคทางการตลาด กฎเกณฑ์ หรือสิทธิพลท้องถิ่นให้ ช่วยให้เกิดความร่วมมือกับธุรกิจและ NGO และใช้ความต้องการของชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยรณรงค์การเลิกซื้อของกินของใช้จากต่างประเทศ กำหนดผังการค้าดำเนินการและรายชื่อชุมชนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้กลุ่มชุมชนที่อาสาทำเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันสามารถดำเนินการได้ งานนโยบายและส่งเสริมให้สื่อทำสื่อเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจอย่างเผยแพร่ สร้างมาตรฐานการเงินการคลังเพื่อสังคมและท้องถิ่น กำหนดศูนย์ช่วยเหลือชุมชนเบ็ดเสร็จ และหน่วยงานของรัฐต้องรับฟังความต้องการจากชุมชน

4. แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยนายไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า ในส่วนของภาคเศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งถือเป็นเศรษฐกิจรากฐานที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเศรษฐกิจมหภาค จึงควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชนและองค์กรชุมชนในระดับท้องถิ่น รวมทั้งการสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชนท้องถิ่นด้วยกัน และระหว่างองค์กรชุมชนท้องถิ่นกับองค์กรส่วนกลาง องค์กรชุมชนท้องถิ่นควรจะมีทั้งที่เป็นองค์กรเชิงการปกครอง เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ และที่เป็นองค์กรของประชาชนโดยทั่วไป เช่น สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจชุมชน ฯลฯ เมื่อชุมชนและองค์กรท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและมีความสามารถสูงขึ้น รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั้งในระดับแนวราบ คือเชื่อมโยงองค์กรท้องถิ่นด้วย

กันเองและในระดับแนวตั้งคือเชื่อมโยงกับองค์กรส่วนกลาง ก็สามารถสร้างกิจกรรมทางธุรกิจหรือประกอบกิจการต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพและมีคุณภาพดีขึ้น เพื่อสนองความต้องการและสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น ทำให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงและแข็งแรง

ทฤษฎีใหม่กับกระบวนการทัศน์ในการ พัฒนา คน

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2542) ได้สรุปความคิดพื้นฐานของทฤษฎีใหม่ไว้อย่างน่าสนใจว่า ทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้มากกว่าความสำเร็จเป็นตั้งแต่ประการเดียว และไม่ใช้สูตรสำเร็จที่ต้องเป็นรูปแบบเดียวกันเสมอไป แต่การนำทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติเริ่มจากความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาที่ลำดับขั้น การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานกับความต้องการของเกษตรกรและชุมชนในการสร้างความมั่นคงในชีวิตและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ในทัศนะของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ความสำเร็จของการพัฒนาคือการเอื้อโอกาสให้บุคคลได้ใช้ศักยภาพของตนที่มีอยู่หรือที่จะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มความสามารถ โดยมีความหมายรวมถึงกระบวนการส่งเสริม สนับสนุนและกระตุ้นให้คนมีการเรียนรู้ มีการพัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี และตระหนักในความสำคัญของวิถีการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งคุณลักษณะเด่นของทฤษฎีใหม่มีนัยเชิงปฏิบัติต่อการพัฒนาคน และเป็นแก่นสารของการพัฒนาที่ก่อให้เกิด การพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) การพัฒนาแบบพึ่งตนเองและพอเพียง (self reliance and sufficiency) การพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ (systematic problem solving) และพัฒนาแบบเรียบง่ายและไม่ทำลายธรรมชาติ (simplicity & harmony with nature) โดยลักษณะเด่นของเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาคนในหลายมิติ คือ

คุณลักษณะเด่น

1. การใช้ปัญญาแก้ปัญหาที่สาเหตุ (Problem solving at root causes)

สาระสำคัญที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีใหม่สะท้อนให้เห็นความเข้าใจอย่างดั่งแท้เกี่ยวกับภูมิหลังปัญหาการพัฒนาด้านเกษตร และพบว่าอุปสรรคสำคัญคือการขาดแคลนน้ำ ซึ่งเป็นข้อจำกัดทำให้เกษตรกรทำนาได้เพียงปีละครั้งและไม่สามารถปลูกพืชอื่นได้ ปัจจัยสำคัญที่ต้องจัดหาให้กับเกษตรกรคือการขุดสระน้ำเพื่อให้สามารถกักเก็บน้ำฝนและ/หรือเป็นพื้นที่รองรับน้ำจากระบบชลประทาน โดยตระหนักว่า “น้ำคือชีวิต”

2. การพัฒนาที่เน้นความเรียบง่ายมีความเป็นไปและสอดคล้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน (Simplicity, practicality and indigenous development approach)

ทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่เรียบง่าย ดังพระราชกระแสว่า “ทำให้ง่าย” ไม่ยุ่งยากหรือสลับซับซ้อน แต่อาศัยคุณภาพแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางทำให้วิธีการแก้ปัญหาที่มีความสมเหตุสมผลทำได้รวดเร็วและเกิดประโยชน์แก่เกษตรกรที่ได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3. การพัฒนาบนหลักการพึ่งตนเองอย่างพอเพียง (Self-sufficiency)

ทฤษฎีใหม่แสดงเป้าหมายไว้ชัดเจนว่า “หลักสำคัญ : ให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน” และการเพิ่มพูนสมรรถนะให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้น้อยอย่างน้อยที่สุดเพื่อให้ “พออยู่พอกิน”

4. กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติมีการทดลองและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น (Action learning and continuous improvement)

ทฤษฎีใหม่ไม่ใช่แนวคิดแบบ “คิดคำร่า” แต่เป็นวิถีปฏิบัติของเกษตรกร ซึ่งจะเห็นผลได้จากการลงมือทำจริง ทั้งการปลูกพืชสวน การเลี้ยงปลา รวมถึงการจัดการ การตลาด ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความสามารถยิ่งขึ้นกว่าเดิม

5. การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นลำดับขั้นตอน และครอบคลุมวิถีชีวิตทุกด้านของคนไทย (Incremental changes and integrated lifestyle)

ทฤษฎีใหม่เป็นกระบวนการพัฒนาที่เป็นลำดับขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีจุดเน้นของเขตกิจกรรมที่แตกต่างกันไป ในลักษณะเพิ่มพูนคุณค่าที่แสดงให้เห็นความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เริ่มจากพื้นฐานขั้นหนึ่งคือความพอมีพอกินและค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ รวมทั้งไม่ได้ละเลยความสำคัญของการอยู่ร่วมกันของชุมชน ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น สวัสดิการ สาธารณสุข การศึกษา สังคมและศาสนา

6. การพัฒนากลไกที่มีอยู่เดิมและความช่วยเหลือจากภายนอก (Strengthening existing mechanism and multi-partnership approach)

ทฤษฎีใหม่เน้นการพัฒนากลไกสนับสนุนที่มีอยู่เดิมให้เข้มแข็งและสนองตอบตรงตามความต้องการของเกษตรกรมากยิ่งขึ้น ส่วนที่ต้องนำเข้ามาในกระบวนการคือความช่วยเหลือจากภายนอกและภาครัฐซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้บทบาทใหม่ เช่น เกษตรชลประทาน ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้ความรู้แก่เกษตรกรที่นำทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติ

7. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (Promoting people participation)

การขยายผลทฤษฎีโดยส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนาโดยตนเองและเพื่อตนเอง กล่าวคือ มีความต้องการที่จะเบ็ดจากข้างใน และมีความพร้อมที่จะนำทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติอย่างสมัครใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงว่าต้องการเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างพอเพียงเป็นประการแรกและประการสำคัญ

8. จุดเริ่มต้นจากความเชื่อมั่นและขยายผลด้วยตัวอย่างของความสำเร็จ (Commitment in best practices)

9. แนวทางการพัฒนาที่เปี่ยมด้วยพลังแห่งการมองโลกในแง่ดี (Power of positive thinking)

เกษตรกรนำทฤษฎีใหม่ไปปฏิบัติด้วยความศรัทธาและความเชื่อมั่นในผลที่จะได้รับว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว ครั้นได้ลงมือทำจริงและพบความสำเร็จก็เป็นตัวอย่างหรือบทพิสูจน์ที่มีความหนักแน่นและน่าเชื่อถือ ซึ่งเสมือนหนึ่งเป็นการขยายผลความสำเร็จโดยอัตโนมัติ ทำให้เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงสามารถสังเกต เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความเห็น หรือเกิดความสนใจที่จะนำไปปฏิบัติเช่นกัน

ทฤษฎีใหม่ให้ความสำคัญแก่เกษตรกรในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าและเท่าเทียม นอกจากนี้ยังเป็นตัวอย่างของความพยายามพลิกฟื้นภาวะขาดทุนให้เป็นกำไร ความขยันขันแข็ง อดทน และการสร้างโอกาสให้กับเกษตรกรด้วยการลงทุนพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับความ "คุ้มค่า" มากกว่า "คุ้มทุน" ดังพระราชกระแสว่า "ขาดทุนคือกำไร" (Our loss is our gain) โดยที่กำไรนี้คือความอยู่ดีมีสุขของประชาชนนั่นเอง

จากแนวคิดสู่การปฏิบัติของกระทรวงมหาดไทย

1. ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์ "เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง" ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อรองรับการดำเนินงานตามนโยบาย "ปากท้อง" และให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการแก้ไขปัญห เศรษฐกิจของประเทศ โดยยึดหลักตามแนวทางพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่อง "เศรษฐกิจพอเพียง" รวมทั้งได้ระดมความคิดและประสบการณ์จากบุคคลหลายฝ่ายเพื่อกำหนดกลยุทธ์และแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยมีกลยุทธ์ 5 ประการ ประกอบด้วย

1. ยึดครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มการพัฒนาที่ครอบครัวให้พึ่งตนเองได้ เมื่อครอบครัวพึ่งตนเองได้แล้วก็จะเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

2. ยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ โดยนำกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัว และเห็นเป็นรูปธรรมมาเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มของประชาชน

3. ยึดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่ายขึ้นตั้งแต่ในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศ เพื่อให้เกิดพลังความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

4. ยึดการส่งเสริมระบบการตลาดของชุมชน โดยสนับสนุนให้มีมาตรการสร้างระบบตลาดที่เป็นธรรมและเป็นเวทีการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านอาชีพและการตลาดของชุมชน

5. ยึดการจัดเวทีชาวบ้านเป็นหลัก แบบ "คิดเอง ทำเอง" เป็นการสนับสนุนประชาชนและชุมชนพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์ปัญหาเสนอแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยความร่วมมือ

จากทุกฝ่ายในลักษณะพหุภาคี

2. มาตรการหลัก

และจากกลยุทธ์ทั้งห้าดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติหรือมาตรการในการส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวขึ้นมา 9 มาตรการ ประกอบด้วย

1. การเกษตรผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) เป็นกิจกรรมเบื้องต้นที่มุ่งให้ชาวบ้านยากจน ผู้มีที่ดินขนาดเล็ก รู้จักการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองได้ ตามแนวทางขั้นที่ 1 โดยภาครัฐเข้าไปช่วยเหลือ สนับสนุนการจัดแปลงไร่นา ให้มีความเหมาะสม และใช้ประโยชน์สูงสุด

2. การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ชนบทมีแหล่งน้ำขนาดเล็กเพียงพอที่จะเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคของชุมชน

3. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนให้สามารถช่วยเหลือกันโดยการออมเงินและระดมทุน ตามความสามารถและสมัครใจของสมาชิก

4. การจัดลานค้าชุมชน (ตลาดนัดชุมชน) เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน โดยจัดเป็นตลาดที่ให้ชาวบ้านได้นำผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ในชุมชนมาซื้อ ขาย แลกเปลี่ยนกัน และเป็นตลาดที่ขายผลผลิตของชุมชนชนบทให้แก่ชุมชนเมืองในราคาถูก

5. การพัฒนากลุ่มอาชีพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งการพึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน โดยการสร้างมูลค่าของผลผลิต ด้วยการส่งเสริมให้มีการแปรรูปผลผลิต และผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพในหมู่บ้าน ตำบล และพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพที่มีอยู่บนพื้นฐานของศักยภาพของท้องถิ่น

6. การสร้างเครือข่ายร้านค้าชุมชน โดยมุ่งขยายธุรกิจของชุมชนและลดรายจ่ายให้กับชาวบ้าน โดยการณรงค์ในด้านจิตสำนึกทางพึ่งตนเอง และให้ชาวบ้านนำผลผลิตของตนมาซื้อขาย แลกเปลี่ยนกันเองในชุมชนและกับเครือข่ายร้านค้าชุมชน

7. การทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน เป็นการสร้างระบบข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนทั่วประเทศ เพื่อให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนทราบถึงศักยภาพขององค์กรชุมชนแต่ละแห่ง และการช่วยเหลือสนับสนุนที่ถูกต้อง

8. ประชาคมอำเภอ เป็นการจัดเวทีให้คนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมกำหนดเป้าหมาย และแก้ไข ปัญหาชุมชนร่วมกัน

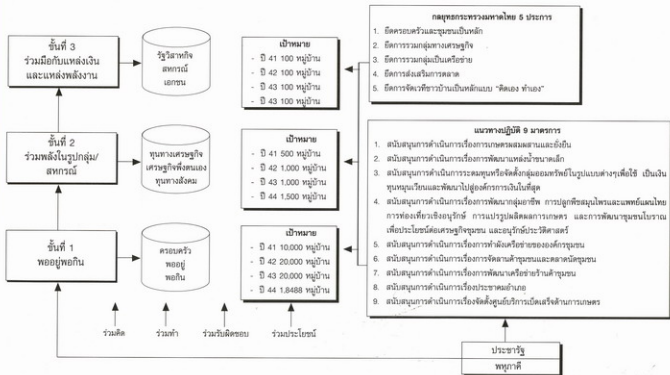
9. การตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร เป็นศูนย์กลางด้านความรู้ในทุก ๆ ด้านเพื่ออำนวยความสะดวกแก่เกษตรกรที่ต้องการความรู้ คำแนะนำ และการสนับสนุนจากทางราชการ ตลอดจนการขอ อนุญาตเกี่ยวกับการเกษตรในด้านต่าง ๆ

ความเชื่อมโยงทฤษฎีใหม่กับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทย

1. ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของกระทรวงมหาดไทย เพื่อให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ข้างต้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม กระทรวงมหาดไทยจึงร่วมกับทุกจังหวัดทั่วประเทศจัดทำ "โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติแผนยุทธศาสตร์ร่วมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองระดับจังหวัด พ.ศ. 2542 - 2544" ขึ้นทั้ง 75 จังหวัด โดยภาพรวมของแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวในช่วงระยะ 3 ปี ประกอบด้วย

1. โครงการตามแผนยุทธศาสตร์ที่จะดำเนินการตามมาตรการทั้ง 9 ประการ มีจำนวนทั้งสิ้น 7,136 โครงการ งบประมาณรวม 67,446.42 ล้านบาท ซึ่งวงเงินดังกล่าวเฉลี่ยการดำเนินงานปีละประมาณ 22,500 ล้านบาท หรือจังหวัดละประมาณ 300 ล้านบาทต่อปี
2. หน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานมี 8 หน่วยงาน ประกอบด้วย กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข องค์กร

แผนภาพที่ 2 : โครงสร้างและความเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนภายใต้บริบทและแนวทางของกระทรวงมหาดไทย

ปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น
แผนงานโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานจะสนับสนุน
และเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาเพื่อให้บรรลุผล
กับแนวทางตามทฤษฎีใหม่ทั้ง 3 ชั้นตอน ดังมีรายละเอียดตามแผนภาพที่ 2

2. การดำเนินงานและการบริหารโครงการตามแผนยุทธศาสตร์ร่วมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองระดับจังหวัด
ในการบริหารโครงการฯ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2541 เห็นชอบให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเศรษฐกิจแบบพอเพียงเฉลิมพระเกียรติเป็นองค์การบริหารพิเศษทั้งในส่วนกลางและระดับจังหวัด โดยคณะกรรมการในส่วนกลางประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานและอธิบดีกรมการปกครองเป็นเลขาธิการ สำหรับคณะกรรมการในระดับจังหวัด ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และปลัดจังหวัดเป็นเลขาธิการ โดยคณะกรรมการจะดำเนินการในเรื่องที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ดังกล่าว ดังนี้

1. สร้างความเข้าใจในปรัชญาแนวคิดและวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้ขยายวงกว้างออกไปให้ครอบคลุมเป้าหมายที่กำหนดไว้คือ 10,000 หมู่บ้าน
2. ส่งเสริมและยกระดับการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ ที่ประชาชนและชุมชนริเริ่มดำเนินการให้มีความเข้มแข็ง สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง เช่น กิจกรรมส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มพัฒนาอาชีพ
3. เร่งรัดการดำเนินงานในกิจกรรมที่ส่วนราชการเป็นหน่วยรับผิดชอบหลัก เช่น การจัดทำผังเครือข่ายชุมชน การจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว
4. ประสานความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนการปฏิบัติงานตามแผนยุทธศาสตร์ร่วมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองระดับจังหวัด รวมทั้งประสานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม เงินทุนโครงการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง หรือกองทุนอื่นๆ ในการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนตามแผนดังกล่าว
5. สร้างตัวชี้วัดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเพื่อวัดความสำเร็จของแผนยุทธศาสตร์

ร่วมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง (2544) และจัดระบบการรายงานผลที่มีประสิทธิภาพ

3. การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จากกลยุทธ์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองทั้ง 5 กลยุทธ์ กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติหรือมาตรการในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการดังกล่าวขึ้นมา 9 มาตรการ ซึ่งแต่ละมาตรการนั้นมีจุดมุ่งหมาย และผลการดำเนินงานในรอบปีที่ 2 ที่ผ่านมาก จากการรายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการศึกษาของกรมการปกครองร่วมกับสถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในพื้นที่ 875 อำเภอทั่วประเทศ สรุปได้ดังนี้

1. การเกษตรผสมผสาน ยึดแนวทางทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เป็นหลัก ในปี 2541 มีเกษตรกรและประชาชนทั่วไปเข้าร่วมดำเนินการจำนวน 8,630 แห่ง 486,540 ครัวเรือน และปี 2542 เพิ่มขึ้นเป็น 13,375 แห่ง 541,872 ครัวเรือน

2. การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยมีส่วนร่วมของประชาชน โดยสนับสนุนการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก แหล่งน้ำสำรองตามแนวทฤษฎีใหม่ และส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำดูแลบำรุงแหล่งน้ำในภาพรวมได้ดำเนินการสนับสนุนการขุดสระน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ชนบทในปี 2541 จำนวน 22,810 แห่ง และในปี 2542 สนับสนุนพัฒนาแหล่งน้ำอื่น ๆ เช่น ฝ่ายประชาอาสา และโครงการเงินกู้ตามมาตรการเพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐจึงผลให้ประชาชนมีแหล่งน้ำเพิ่มขึ้นเป็น 28,604 แห่ง และการส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ

3. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน ทั้งในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และธนาคารหมู่บ้าน และเครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน

4. การพัฒนากลุ่มอาชีพ โดยส่งเสริมและประสานการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชนบทและชุมชนเมืองจำนวน 28,721 กลุ่ม สมาชิก 578,311 คน ในปี 2541 และในปี 2542 มีกลุ่มอาชีพเพิ่มเป็น 38,515 กลุ่ม สมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 602,955 คน และการพัฒนา

ตารางที่ 1 : สรุปผลการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในรอบ 2 ปี

กิจกรรม	หน่วยวัด	สะสมถึงปี	สะสมถึงปี	ผลต่าง (ร้อยละ)
		2541	2542	
1. การเกษตรผสมผสาน (พออยู่พอมี)	แห่ง	8,360	13,375	3,745 (43.3)
	ครัวเรือน	486,540	541,872	55,332 (11.4)
2. การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยมีส่วนร่วมของประชาชน	(1) สนับสนุนการขุดสระน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ชนบทและปรับปรุงแหล่งน้ำ			
	แห่ง	22,810	28,604	5,794 (25.4)
	ครัวเรือน	808,722	1,011,512	202,790 (25.0)
	กลุ่ม	4,884	6,967	2,083 (42.6)
(2) ส่งเสริมให้ประชาชนจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ				
	สมาชิก (คน)	101,544	128,840	27,296 (26.8)
3. การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และเงินหมุนเวียนในชุมชน	(1) จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต			
	กลุ่ม	15,135	21,388	6,253 (41.3)
	สมาชิก (คน)	1,193,129	1,612,397	419,268 (35.1)
	เงินทุน (ล้านบาท)	2,921.8	3,434.8	513.0 (17.5)
	(2) จัดตั้งธนาคารหมู่บ้านและเครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน			
	แห่ง	2,457	3,258	801 (32.6)
	สมาชิก (คน)	157,400	180,500	23,100 (14.6)
	เงินทุน (ล้านบาท)	1,700	1,800	100 (5.8)
4. การพัฒนากลุ่มอาชีพ	(1) ส่งเสริมและประสานการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ			
	กลุ่ม	28,271	38,515	10,244 (36.2)
	สมาชิก (คน)	578,311	602,955	24,644 (4.2)
(2) พัฒนาศักยภาพในการผลิตของกลุ่มอาชีพต่างๆ				
	ครั้ง	4,139	7,089	2,950 (71.2)
5. การจัดลานค้าชุมชน (ตลาดนัดชุมชน)	แห่ง	5,840	7,844	2,004 (34.3)
6. การจัดตั้งร้านค้าชุมชน	แห่ง	2,586	3,599	1,013 (39.2)
7. การทำหิ้งเครือข่ายองค์กรชุมชน	องค์กร	27,202	42,057	14,885 (54.7)
	ทะเบียน	3,600	8,812	5,212 (144.7)
	ปราชญ์ชาวบ้าน (คน)			
8. ประชาคมอำเภอ	แห่ง	5,078	7,653	2,575 (50.7)
9. การตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร	แห่ง	4,327	6,218	1,891 (43.7)
10. กลุ่มผู้ต้องขังซึ่งอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถาน	แห่ง	62	62	-
	ผู้ต้องขังเข้าร่วม โครงการ (คน)	32,750	51,415	18,665 (56.9)

ศักยภาพในการผลิตของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยเน้นการจัดการรวมแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่ม การฝึกอบรม สัมมนา

5. **การจัดลานค้าชุมชน (ตลาดนัดชุมชน)** ซึ่งในช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ได้ส่งเสริมให้องค์กรชุมชนจัดลานค้าชุมชนขึ้นจำนวน 7,653 แห่ง

6. **การจัดตั้งร้านค้าชุมชน** โดยส่งเสริมให้ร้านค้าชุมชนแต่ละแห่งที่มีอยู่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายร่วมกันจำหน่ายผลผลิต ซึ่งในรอบ 2 ปีที่ผ่านมา มีร้านค้าเพิ่มขึ้นเป็น 3,599 แห่ง ในพื้นที่ 3,203 หมู่บ้าน

7. **การทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน** ในปี 2541 ได้ร่วมกับจังหวัดต่าง ๆ จัดทำเป็นผังเครือข่ายองค์กรชุมชน 27,202 องค์กร มีการจัดทำทะเบียนปราชญ์ชาวบ้าน 3,600 คน และจำนวนตัวเลขได้เพิ่มขึ้นตามลำดับในปี 2542

8. **ประชาคมอำเภอ** ซึ่งผลการดำเนินงานที่ผ่านมามีในปี 2541 มีการจัดเวทีประชาคมในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด จำนวน 5,078 แห่ง และเพิ่มขึ้นเป็น 7,653 แห่ง ในปี 2542

9. **การจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จด้านการเกษตร** กระทรวงมหาดไทยร่วมกับกระทรวงเกษตรฯ จังหวัดและอำเภอ จัดตั้งเป็นศูนย์ฯ จำนวน 4,237 แห่ง ในปี 2542 เพิ่มขึ้น 6,218 แห่ง (ดูรายละเอียดสรุปผลการดำเนินงานในรอบ 2 ปี ตามตารางที่ 1)

บทสรุป

หลักการพัฒนาประเทศโดยยึดแนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาคน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ และนำไปสู่ความเข้มแข็งของคนในชุมชนและประเทศชาติโดยส่วนรวม **ในระดับปัจเจกชน** เป็นที่ประจักษ์ว่า แนวทางของเศรษฐกิจชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยึดคนเป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนา (Human centered development) กล่าวคือ การทำให้บุคคลมีความสามารถที่จะดำรงชีพได้อย่างมีความสุขตามศักยภาพ **ในระดับชุมชน** นั้นได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของคนทีสอดคล้องกับ

ความสามารถและความต้องการของชุมชนอันจะนำไปสู่การเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ และ**ในระดับชาติ** เศรษฐกิจชุมชนยังมีความหมายและแก่นสารจนกลายเป็นปรัชญาการพัฒนาของประเทศในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 9 เพื่อใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาในทุกเรื่องและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนไทย นอกจากนี้คุณลักษณะเด่นของเศรษฐกิจชุมชนยังแผ่วงไปถึงด้วยแก่นสารของการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมใน 4 องค์ประกอบหลัก คือ เป็นการพัฒนาแบบเรียบง่ายและไม่ทำลายธรรมชาติ เป็นการพัฒนากึ่งราชการกึ่งไขว่หาอย่าง เป็นระบบที่มีลักษณะเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน เป็นการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองและมีความพอเพียงเป็นหลัก และการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริง

จากการดำเนินงานตามแนวคิดและทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียงที่ได้ดำเนินการมาเป็นเวลากว่า 3 ปีของกระทรวงมหาดไทย ได้ส่งผลให้ประชาชนในภูมิภาคและชนบทได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก อาชีพประชาชนได้รับความรู้และแนวทางในการดำเนินชีวิตสามารถพึ่งตนเองได้ โดยประชาชนที่ยากจน มีที่ดินขนาดเล็กจะดำรงชีพได้อย่างพอเพียง มีอาหารและมีความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน ในชุมชนที่มีความเข้มแข็งประชาชนจะสามารถมีวิถีชีวิตที่ดีและอยู่ดีกินดีขึ้น และสามารถพัฒนาตนเองให้มีฐานะที่มั่งมีศรีสุขประชาชนได้รวมกันในกลุ่มกิจกรรมมากขึ้น โดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มในรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพชุมชนในลักษณะพหุพาติ การที่ประชาชนได้รวมกลุ่มกันมากขึ้นจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและพึ่งตนเองได้ในที่สุด นอกจากนั้น แนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงยังก่อให้เกิดธุรกิจชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่จะสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและชุมชนชนบทบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน การมีผลประโยชน์ร่วมกันและการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลและนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนเมื่อครอบครัวมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ย่อมทำให้ประชาชนในภูมิภาคและ

ชนบทมีคุณภาพชีวิตและสวัสดิการสังคมที่ดีขึ้น และส่งผลให้ประเทศไทยมีความมั่นคงเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจและสังคมตามไปด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า "ภูมิปัญญาสร้างคน เศรษฐกิจชุมชนสร้างชาติ" ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่อง "เศรษฐกิจแบบพอเพียง"

บรรณานุกรม

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย 2541. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวคิดและยุทธศาสตร์. โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรุงเทพฯ

นายแพทย์ประเวศ วะสี 2541. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและศีลธรรม. ในเอกสารแสดงปาฐกถาพิเศษ "ป่วย อังภากรณ์" ครั้งที่ 6 จัดโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม 2541. แผนแม่บทเพื่อการฟื้นฟูชาติ. บริษัทชบาติก ณ มิ่งเมือง จำกัด กรุงเทพฯ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2542. ทฤษฎีใหม่ในแง่มุมการบริหารการพัฒนา. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพฯ

ศูนย์พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย 2541. 6 เดือนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กรุงเทพฯ